

TARIM SEKTÖRÜNDE REKABET ORTAMI VAR MI?

Mehmet Gerçek,
R.K. II. Denetim Uygulama Dairesi

Tarımsal girdi piyasalarında (gübre, tohum, zirai ilaç, akaryakıt vb.) eksik rekabet piyasası koşulları geçerli

Rekabet Kurumu, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un esasa ilişkin hükümlerinin icrasına yönelik olarak yürüttüğü faaliyetlerle birlikte, sektör incelemeleri yoluyla da toplumsal refah artışının önündeki engelleri tespit etmeye çalışmaktadır. Son dönemde bu kapsamda incelenen sektörlerden biri de tarım sektörü oldu.

Tarım ürünlerindeki fiyat değişikliklerinin sıklıkla Rekabet Kurulu gündemini meşgul etmesi, yürütülen ön araştırma ve soruşturmalarda ise yapısal birtakım sorunların göze çarpması nedeniyle konu, sektörde faaliyet gösteren tüm paydaşların da görüşü alınarak derinlemesine incelendi. Bu kapsamda hazırlanan Yaş Sebze ve Meyve Sektör İncelemesi Nihai Raporu (Rapor)'na www.rekabet.gov.tr internet adresi üzerinden ulaşılabilir.

Söz konusu Rapor'da;

- Türkiye'de tarımsal üretimin, en önemli girdi kalemleri olan akaryakıt, gübre, tohum ve ilaçta ithalata ve dolayısı ile döviz kuruna bağımlı olunması nedeniyle oldukça maliyetli olduğu; bu nedenle kısa dönemde söz konusu girdilerin sübvansede edilmesi, uzun dönemde ise bu girdilerin olabildiğince yerli üretimle sağlanması,

- Yeterli yerli üretimin gerçekleştirilmesini teminen, ihracat ve ithalat politikaları da dâhil olmak üzere, "üretim planlaması" yapılmasının zorunlu olduğu, üretim planlaması kapsamında destekleme politikalarının yeniden ele alınması gerektiği,

- Çiftçilerin üretim tercihlerini şekillendirmelerini teminen güncel ekim verilerinin olabildiğince şeffaf şekilde paylaşılması ve böylece tarımsal piyasalardaki üretimin talebe yanıtının gecikmeli olarak ortaya çıkmasından kaynaklanan üretim miktarı dalgalanmasının önüne geçilebileceği, üretim seviyesinde bahsi geçen şeffaflığın sağlanması suretiyle çiftçilerin üretime ilişkin kararlarını daha isabetli şekilde verebileceği,

- Tarımsal nüfusun korunması için; sosyal destek mekanizmalarının oluşturulması, çiftçilerin gelirlerinin artırılması, üretim birliklerinin ve pazarlama olanaklarının geliştirilmesi, ithalatta gümrük oranlarının düşürülmesi uygulamasından vazgeçilmesi ve tarımsal sigortaların yaygınlaştırılması gerektiği hususlarının öne çıktığı görülüyor.

Tarımsal
üretimin
devamlılığı için
en azından
kısa dönemde
üreticilerin
finansal olarak
güçlendirilmesine
yönelik adımlar
atılması
kaçınılmaz
görünüyor.

”

Görünmez el

Rapor'da tarım sektörü ile ilişkili birçok piyasa için özellikle üreticileri dezavantajlı konuma düşüren piyasa aksaklıklarına yer veriliyor.

Rapor'da işaret edilen piyasa aksaklıklarına geçmeden önce konunun anlaşılabilmesi adına serbest piyasa ekonomisinin temellerinden bahsetmek faydalı olacaktır

Herhangi bir piyasada hangi mal ve hizmetin, ne miktarda üretileceği gibi temel ekonomik sorunların çözümü için kullanılan ünlü bir metafor vardır: "görünmez el" (invisible hand). Bu kavram ilk olarak İskoç iktisatçı Adam Smith tarafından tanıtılır.

Söz konusu kavram serbest piyasa ekonomisinin temellerini oluşturmaktadır. Buna göre piyasa kendi işleyişine bırakıldığında sonuçlar optimal olacaktır. Bir diğer deyişle, piyasaya müdahale edilmediğinde fiyat düzeyi ve ürün miktarı, gerek üreticiler gerekse tüketiciler için ideal bir dengede oluşacaktır (tam rekabet dengesi).

Klasik iktisatçılar tarafından ileri sürülen bu tez, ekonomi biliminin en tartışmalı konularının başında gelmektedir. Tartışmanın odağında ise, mikroekonomi teorisinin üzerine inşa edildiği tam rekabet piyasasının gerçek yaşamda bir karşılığının bulunup bulunmadığı yer alır. Tam rekabet piyasasında sözü edilen denge fiyatının oluşması için birtakım koşulların varlığı aranmakta olup bu koşullardan (varsayımlardan) birinin eksikliği durumunda ise piyasada bir aksaklık olduğundan söz edilir. Bu koşullar; piyasada çok sayıda alıcının/satıcının bulunması, ürünlerin homojen olması, firmaların kolaylıkla piyasaya giriş/piyasadan çıkış yapabilmeleri ve son olarak alıcıların ve satıcıların piyasa hakkında tam bilgiye sahip olmasıdır. Koşulların birinin veya birkaçının bulunmadığı durumlarda ortaya çıkan piyasaya ise eksik rekabet piyasası adı verilir.

Piyasada çok sayıda alıcının/satıcının bulunması, ürünlerin homojen olması, firmaların kolaylıkla piyasaya giriş/piyasadan çıkış

yapabilmeleri ve son olarak alıcıların ve satıcıların piyasa hakkında tam bilgiye sahip olmasıdır. Koşulların birinin veya birkaçının bulunmadığı durumlarda ortaya çıkan piyasaya ise eksik rekabet piyasası adı verilir.

Tarım sektörüne baktığımızda da eksik rekabet piyasası örneklerini rahatlıkla görebiliriz. Örneğin tarımsal girdi piyasalarında (gübre, tohum, zirai ilaç, akaryakıt vs.) -çok sayıda satıcının bulunmaması nedeniyle- eksik rekabet piyasası koşulları geçerlidir. Benzer şekilde çiftçiler, ürünlerinin satışını gerçekleştirirken çoğu durumda karşılarında çok sayıda alıcı bulamaz. Yine tarımsal piyasalarda çiftçilerin ihtiyaç duydukları birçok temel ürün (gübre, tohum, zirai ilaç, akaryakıt vs.) bakımından da piyasanın aksak olduğu açıktır. Bu piyasalarda teorinin aradığı seviyede çok sayıda satıcı bulunmamaktadır.

Tarımsal üretimin desteklenmesi için devlet desteği gereklidir

Raporda yer verilen; üreticilerin pazarlama imkânlarının geliştirilmesi ve üretici örgütlerinin teşvik edilmesi, üretici örgütleri eliyle alıcı gücü oluşturulması da söz konusu aksaklıkların üreticiler üzerindeki olumsuz etkisinin bir nebze azaltılmasını amaçlıyor. Bununla birlikte çözüm önerilerinin bir kısmı için nihai olarak devlet bütçesinden tarım sektörüne kaynak aktarılması ihtiyacı bulunuyor. Örneğin tarımsal girdi piyasalarının oligopol bir yapı sergilemesi nedeniyle bu girdilerin temininde üreticilerin desteklenmesi için bir kaynak ihtiyacı bulunmaktadır. Esasen söz konusu ihtiyacın ülkemize özgü olmadığı da ifade edilebilir. Avrupa Birliği (AB)'nde 1962 yılından itibaren uygulanmakta olan Ortak Tarım Politikası (CAP) kapsamında; 2020 yılında AB bütçesinin %36'sının tarım politikalarına ayrıldığını görüyoruz. Dolayısıyla, tarımsal nüfusun korunmasına yönelik teşvikler için bütçesinde yeterli pay ayırabilen ve temel girdileri (gübre, mazot, tohum ve zirai ilaç) ithal etmek zorunda olmayan ülkelerin tarımsal üretim bakımından şüphesiz avantajlı bir konumda bulunduğunu söyleyebiliriz. Ülkemiz açısından da tarımsal üretimin devamlılığı için en azından kısa dönemde üreticilerin finansal olarak güçlendirilmesi için adımlar atılması kaçınılmaz görünüyor.

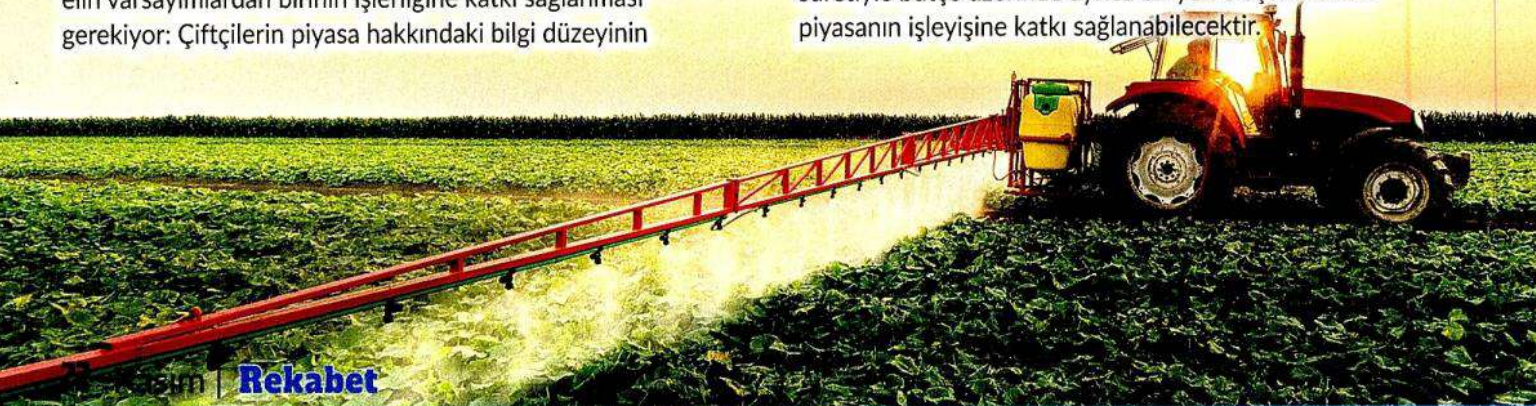
Bununla birlikte tarım sektörünün lokomotif konumunda bulunan üreticilerin serbest piyasa ekonomisinin aksaklıklarına karşı korunması, bütçe üzerinde ilave bir baskı yaratılmaksızın da mümkün olabilir. Bunun için görünmez elin varsayımlardan birinin işlerliğine katkı sağlanması gerekiyor: Çiftçilerin piyasa hakkındaki bilgi düzeyinin

artırılması. Rapor'da yer verildiği üzere tarım ürünlerinde iyi işleyen bir pazar için, tedarik zincirinin tüm aşamalarındaki oyuncular -tüketiciler, alıcılar ve satıcılar- arasında yeterli bilgi akışının sağlanması toplam faydayı artırmaktadır.

Çiftçilerin piyasa hakkındaki bilgi düzeyinin artırılması açısından en kritik konu, üretim tercihlerini şekillendirecek verilerin olabildiğince güncel olarak kendileriyle paylaşılmasıdır. Ürüne yönelik talep bilgisinin yanı sıra bir önceki sene üretim ekim yapılan alan miktarı, toplam ihracat ve ithalat miktarı, tarımsal destek bedeli gibi birçok veri üreticinin karlılığı için kritik bir öneme sahip olabilir. Çiftçiler, üretim tercihlerini bu bilgilere sahip olmaksızın yaptıklarında, alternatif ürünler arasından rasyonel olmayan tercihlerde bulunabilirler. Bu durumun bir sonucu olarak arz fazlası ortaya çıktığında ise ilgili ürünü yetiştirmeyi tercih eden üreticilerin zarar etmesi kaçınılmaz olacaktır. Dolayısıyla üreticiler, piyasa hakkında bilgi sahibi oldukça üretim miktarındaki dalgalanmadan kaynaklanan çok yüksek ve çok düşük fiyat düzeylerinin önüne geçilebilecektir. Sonuç olarak üreticilere bu verilerin sağlanması durumunda piyasa hakkında daha fazla bilgiye sahip olmaları görünmez elin nispeten sağlıklı bir şekilde işlemesine katkı sağlayacaktır.

Tarım piyasaları için özellik arz eden bir diğer konu, üretici fiyatlarının/gelirinin düşüklüğü yanında nihai anlamda son tüketiciye ulaşan fiyatlar neticesinde yaratılan toplam katma değerden çiftçilerin aldığı payın düşüklüğüdür. Bir başka deyişle, tarımsal üretim sonucunda ortaya çıkan katma değer dağılımında üreticilerin adil bir pay alması tarımsal faaliyetin devamlılığı bakımından elzemdir. Çiftçilerin zarar etmesi (çok düşük fiyat politikası), bir sonraki dönemde üretim ekim yapılabilmesini tehlikeye düşürmekte ve tarımsal alanların terk edilmesine ve tarımsal nüfusun azalmasına neden olmaktadır. Rapor'da bu sorunun çözümü için çeşitli teşvik politikalarının uygulamaya alınmasının yanı sıra birlikler yolu ile tedarik zincirinin kısaltılması ve bu suretle çiftçilerin yaratılan katma değerden aldığı payın artırılması önerilmiştir.

Sonuç olarak, tarım sektörü içerisinde yer alan birçok piyasa bakımından tam rekabet piyasası dinamiklerinin işlemediğini söyleyebiliriz. Sorunların çözümü için üreticilerin desteklenmesi, dolayısıyla bütçeden çiftçilere bir kaynak transferi yapılması-en azından kısa dönemde- kaçınılmaz görünüyor. Bununla birlikte çiftçilerin ihtiyaç duydukları güncel veri setine erişimlerinin sağlanması suretiyle bütçe üzerinde ayrıca bir yük oluşturmadan piyasanın işleyişine katkı sağlanabilecektir.

Rekabet Kurumu'ndan MEY İÇKİ soruşturması ve taahhüt paketi

Mey İçki Sanayi ve Ticaret A.Ş. hakkında yürütülen soruşturma sonuçlandı. Rekabet Kurulu'ndan yapılan açıklamada özetle şu bilgi verildi:

Mey İçki Sanayi ve Ticaret A.Ş. Hakkında Yürütülen Soruşturma Alınan Taahhüt Üzerine Sonlandırılmıştır. Rekabet Kurulunun 21.10.2021 tarihli ve 21-51/708-M sayılı kararı ile Mey İçki Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin nihai satış noktalarına gerçekleştirdiği yatırımlar ve sağladığı finansal faydalar aracılığıyla rakiplerinin faaliyetlerini zorlaştırarak 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'u ihlal ettiği iddiasıyla soruşturma başlatılmıştı.

Soruşturma süreci devam ederken, Mey İçki Sanayi ve Ticaret A.Ş. tarafından dosya içeriğindeki rekabetçi endişelere yönelik olarak taahhüt sürecinin başlatılmasına ilişkin başvuruda bulunulması üzerine gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda Mey İçki Sanayi ve Ticaret A.Ş. tarafından bir taahhüt paketi sunuldu.

06.10.2022 tarihinde Rekabet Kurulunca dosyanın müzakeresi sonucunda; dosya kapsamında tespit edilen rekabet sorunlarını giderebilecek nitelikte olması nedeniyle taahhütlerin kabul edilerek ilgili teşebbüs açısından bağlayıcı hale getirilmesine ve soruşturmanın sonlandırılmasına karar verilmiştir.

Meta'ya 346 milyon lira ceza

Meta Platforms, Inc. (Eski unvanı Facebook Inc.), Meta Ireland Limited (Eski unvanı Facebook Ireland Limited), WhatsApp LLC ile Madoka Turkey Bilişim Hizmetleri Ltd. Şti. Hakkında Yürütülen Soruşturmaya İlişkin Nihai Kararın 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 49. Maddesi Uyarınca Açıklanması Rekabet Kurulunun 11.01.2021 tarihli ve 21-02/25-M sayılı kararı uyarınca yürütülen soruşturma kapsamında düzenlenen Rapor'a ve Ek Görüş'e, toplanan delillere, yazılı savunmalara, sözlü savunma toplantısında yapılan açıklamalara ve incelenen dosya kapsamına göre, a) Hakkında soruşturma yürütülen Madoka Turkey Bilişim Hizmetleri Ltd. Şti.'nin inceleme konusu faaliyetlerin sunumunda herhangi bir rolünün bulunmadığı, dolayısıyla dosya konusu soruşturma çerçevesinde değerlendirilen iddialar bakımından herhangi bir sorumluluğunun olamayacağına OY BİRLİĞİ ile, b) Hakkında soruşturma yürütülen Meta Platforms, Inc. (eski unvanı Facebook Inc.), Meta Platforms Ireland Limited (eski unvanı Facebook Ireland Limited) ve WhatsApp LLC'den oluşan FACEBOOK ekonomik bütünlüğünün; kişisel amaçlı sosyal ağ hizmetleri, tüketici iletişim hizmetleri ve çevrim içi görüntülü reklamcılık pazarlarında hâkim durumda olduğuna OYBİRLİĞİ ile, c) FACEBOOK'un temel hizmetler olarak adlandırılan Facebook, Instagram

ve WhatsApp hizmetlerinden topladığı verileri birleştirmek suretiyle kişisel amaçlı sosyal ağ hizmetleri ile çevrim içi görüntülü reklamcılık pazarlarında faaliyet gösteren rakiplerinin faaliyetlerini zorlaştırmak ve pazara giriş engeli yaratmak suretiyle rekabetin bozulmasına yol açtığına ve 4054 sayılı Kanun'un 6. maddesini ihlal ettiğine OY BİRLİĞİ ile, d) Bu nedenle FACEBOOK'a 4054 sayılı Kanun'un 16. maddesinin üçüncü fıkrası ve "Rekabeti Sınırlayıcı Anlaşma, Uyumlu Eylem ve Kararlar İle Hâkim Durumun Kötüye Kullanılması Halinde Verilecek Para Cezalarına İlişkin Yönetmelik" in 5. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi, ikinci fıkrası ve üçüncü fıkrasının (b) bendi hükümleri uyarınca 2021 mali yılı sonunda oluşan ve Kurul tarafından belirlenen yıllık gayri safi gelirlerinin üzerinden takdiren, Meta Platforms, Inc. (eski unvanı Facebook Inc.), Meta Platforms Ireland Limited (eski unvanı Facebook Ireland Limited), WhatsApp LLC'ye müteselsilen 346.717.193,40-TL idari para cezası verilmesine Kurul Üyesi Hasan Hüseyin ÜNLÜ'nün farklı gerekçesi ve OY BİRLİĞİ ile, e) FACEBOOK'un; a. (c) bendinde belirtilen ihlali sonlandırmak ve pazardaki etkin rekabetin tesis edilmesini temin etmek için gerekli tedbirleri, gerekçeli kararın tebliğinden itibaren en geç 1 (bir) ay içerisinde Kuruma sunması, b. Gerekli tedbirleri gerekçeli kararın tebliğinden itibaren 6 (altı) ay içerisinde yerine getirmesi, c. İlk uyum tedbirinin uygulanmaya başlamasından itibaren 5 (beş) yıllık süre boyunca ve yılda bir periyodik olarak Kuruma rapor sunması karar verildi.

